

УДК 93/94(477):[070.15/16:316.658](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.5(286).40-45

Лариса Дояр,
кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник
Державного архіву друку Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Алгоритм застосування історії як деструктивного фактора в комунікаційних системах

У статті порушено проблему функціоналу історичної науки, її місця та значення в житті суспільства. Авторка стверджує, що панівна історична парадигма є дієвим механізмом комунікаційних процесів, котрі відбуваються на всіх щаблях соціального розвитку держави. Наступність історичних знань забезпечує міжвікову комунікацію в суспільстві, взаєморозуміння між представниками різних генерацій — носіями матеріальних і духовних здобутків різних історичних епох. Проаналізовано причини руйнації духовної єдності поколінь і наголошено на небезпечності цього процесу для суспільного здоров'я України. Наведено авторську класифікацію деструктивного застосування історичних знань задля впливу на суспільну свідомість. Викривлення та трансформація останньої, за твердженням авторки, породжує нову ментальність, а отже докорінно змінює формати й характеристики українства як етносу та політичної нації. Алгоритм застосування історії як деструктивного фактора в комунікаційних системах, на думку авторки, складається з кількох етапів, а саме: псевдонаукова популяризація вітчизняної історії; нав'язування сфальшованих стереотипів і міфологем; звуження наукового сегмента історії України в суспільстві, капсулізація й школяризація української історичної науки; використання негативізації як фронтального методу дослідження радянського періоду історії України; тотальне викривлення історичного світогляду народу; загальне травмування суспільної свідомості; ментальна трансформація сучасної української нації. Авторка зосереджує увагу на тому, що механізм деструктивного застосування історії став доконаним фактом духовного життя сучасної України.

Ключові слова: історичні знання; комунікаційні системи; історичний світогляд; суспільна свідомість; трансформація ментальності

Постановка проблеми. Історія як констатація минулого виконує різноманітні суспільні функції. Однією з них є міжвікова комунікація, що забезпечує наступність поколінь, взаєморозуміння між носіями різноепохових матеріальних і духовних здобутків. Суспільство як організм, що динамічно розвивається і, виходячи з цього, потребує збереження діалектичної наступності, зазвичай зацікавлено в конструктивній реалізації комунікативної функції історії. Водночас на певних етапах існування спостерігаємо деструктивний підхід до "суспільного вживання" власної історії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Функціональне призначення історії дослідники розглядають у різноманітних форматах: монографічних розвідках, наукових публікаціях, підручниках, навчально-методичних посібниках, публіцистичних статтях тощо [1—7]. Водночас як деструктивний фактор суспільного розвитку цю проблему фактично не досліджували. Отже, **метою статті** є аналіз деструктивного застосування історії в комунікаційних системах сучасної України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поживним тлом для деструкції, на наш погляд, є періоди діалектичної стрибкуватості, невизначеності, очікування суспільних змін. Саме на цих етапах виразне громадське розчарування у сталих формах життя, що породжує нестримне бажання ігнорувати й плюндрувати віками вживані поведінкові норми, моральні цінності й традиції тощо. Під безжалний обстріл потрапляє історія як система поглядів та оцінювальних констатацій минулого.

Поширення руйнівних настроїв щодо усталеної парадигмальної конструкції історії, циклічність їх

виникнення та сила застосування свідчить про наявність чи відсутність тенденції, спрямованої на еволюційний розвиток країни та її народу. Загалом, превалювання революційних шляхів у діалектиці, врешті-решт, демонструє лише одне — панування фактора хаосу в суспільній свідомості. Його поява та затвердження має як внутрішні, так і зовнішні причини, тобто є результатом як недолугості суспільної системи, так і вправності позасистемного впливу.

Цікавим фактом спостереженням в цьому контексті можна вважати той факт, що довжина еволюційного розвитку прямо пропорційна рівню матеріальних здобутків суспільства. Інакше кажучи, повільна хода історії, поступовість змін, збереження наступності генераційних досягнень є запорукою "примноження добробуту". Спільноти, де ця формула розвитку стала нормою, живуть за стандартами "золотого мільярду". На долю ж імпульсивних, пасіонарно орієнтованих суспільств випадає життя в режимі перманентного виживання.

Варто зазначити, що еволюційно налаштовані товариства, шануючи закони конкурентної боротьби, зацікавлені у збереженні революційних двигунів, що вічно працюють і не дають випростатися народам — жертвам власної імпульсивності. Як не згадати твердження українського професора діаспори Є. Онацького про те, що в українців емоції домінують над розумом. Тимчасом як нація багатостраждальних хліборобів потерпає від власної імпульсивності, обласшовані закордонні ляльководи-бенефіціари тримають ситуацію під контролем. Навіть на прикладі недавньої історії бачимо, що як тільки рівень життя й добробуту в Україні зростає, відразу запускається

механізм Майдану, що зводить будь-які зусилля на нівель. Центральноєвропейська Україна як деіндустріалізована, знелюднена, депресивна територія, що споживає додаткову вартість, вироблену в анклавих добробуту, надзвичайно влаштує світ "розвинених суб'єктів". За таких обставин національний інтерес України полягає в умінні протистояти егоїстичному процвітанню переговораних осередків світової цивілізації. Утім, усвідомлення цього інтересу, на жаль, не відбувається. Більше того, залежність від закордонних ляхководів що далі, то менше приховують і навіть безсоромно виставляють напоказ.

Трагічність ситуації мала б надію на виправлення за умов її загального й категоричного несприйняття українським суспільством. Однак пропагандистське обдурення досягло такої віртуозності, що гумористичну мантру О. Бендера про те, що "Захід нам допоможе" вживають як цілком реалістичне твердження.

Перетворенню свідомості українців на зручний для ляхководів комплекс поглядів якнайкраще сприяє історія. Тож алгоритм її використання для знецінення попередніх етапів у житті українського народу, передусім радянського періоду, вочевидь, існує й активно діє. Спробуймо розкрити його зміст і порядок застосування.

Окремо взятими суб'єктами зазначеної деструкції насамперед стали дослідники кінця 1980-х рр., підготовані зацікавленими в дерадянізації України закордонними аналітичними інституціями. Саме вони заклали фундамент зневажливого ставлення до "совка". Знанням популяризатором невідомої раніше історії став киянин В. Коротич, який, користуючись трибуною всесоюзного журналу "Огонёк", що мав багатомільйонну армію передплатників, і надзвичайно високим рівнем освіченості тогочасних радянських людей, без перебільшення перетворив їх на послідовних симпатиків нової версії історичної науки. Номери журналу зачитували до дірок, обговорювали в родинках і компаніях, на них встановлювали черги у бібліотеках. І хоча більшість сюжетів були об'єктивно на часі, адже радянська історична наука як прислужниця ідеологічного апарату КПРС справді потребувала сміливих дослідницьких кроків, на практиці це перетворилося на побиття колишніх ідолів. В. Коротича визнали рупором перебудови, а з його діяльністю асоціювали крах радянського менталітету. Власне, відтоді розпочався тотальний наступ на тематику матеріальних і духовних здобутків СРСР загалом і УСРР—УРСР зокрема. З неприхованим задоволенням адепти "нової історії" розпочали паплюжити індустріальні досягнення радянського народу, піддавати зневазі його моральні цінності.

Вагому роль у справі перепрограмування історичної свідомості радянських людей відіграла тогочасна політично активна діаспора. Варто згадати, який потік репринтної літератури з історії України цілком безкоштовно, як "ширий ідеологічний подарунок", линув у найвіддаленіші бібліотеки охопленої агонією УРСР. Взагалі, в завершальні роки горбачовської перебудови

книги з альтернативною версією історії українського народу різними шляхами, але обов'язково потрапляли чи не в кожний дім. І добре, якщо це була праця канадського українця О. Субтельного "Україна. Історія" (1988), що вирізняється академічно виваженим аналізом усіх етапів історичного розвитку українського народу, зокрема й радянського.

Дієвим компонентом у новому алгоритмі суспільного споживання історії стали органи державної влади. Проблема набула такої значущості, що вийшла на президентський рівень: 2003 р. побачила світ праця другого Президента України Л. Кучми "Україна — не Росія". Однак якщо ця книга була цікавим об'єктивним історичним дослідженням — чудово пам'ятаю, як професор кафедри історії, де мені свого часу довелося працювати, радив використовувати працю як академічний підручник, — то публічні промови наступника Л. Кучми вирізнялися історичним суб'єктивізмом і схильністю до клаптування трагічних сторінок вітчизняної історії. Акцентуючи лише на стражданнях титульної нації (а вони були справді жахливими), В. Ющенко, спираючись на авторитет власної посади, завдавав нищівного удару позитивному образу радянської історії України — точніше кажучи, позитивне трактування радянської історії з його легкої руки було оголошено безпідставною науковою констатацією, рецидивом упередженої компартійної версії історичного минулого. Слід наголосити, що ідейними нащадками В. Ющенка певною мірою стали всі (!) без винятку наступні президенти України. Тож концепція радянської доби, зафарбована в одноманітний чорний колір, посіла панівну позицію. Навіть більше, відбулася нечувана від часів сталінізму річ, коли за дослідження історичної проблеми в небажаному для влади ракурсі було запроваджено кримінальну відповідальність — йдеться про тему Голодомору 1932—1933 рр. Ніколи не забуду, як мою, цілком невинну краєзнавчу статтю про те, як виживали в роки Голодомору єврейські комуни Криворіжжя та як їхні члени підбирали на "полі смерті" та намагалися повернути до життя знесилених, опухлих від голоду українських селян із навколишніх сіл, без будь-яких зауважень чи пояснень, попри оплату друку в одному з наукових видань, так і не було опубліковано. Маю припущення, що обережного редактора налякав винятково позитивний імпульс мого тексту, віддзеркалений у назві "Голодомор 1932—33 рр. на Криворіжжі: милосердя перемагало смерть".

Від 2014 р. в Україні розпочав діяти спеціальний державний департамент, що прийняв естафету щільного зафарбовування позитивів радянської доби, аби обґрунтувати нагальну потребу тотальної декомунізації нашої країни. Отримуючи щедre фінансування з державного бюджету, він продукує "єдино правильний" історичний світогляд українського народу. Йдеться про Інститут національної пам'яті України (ІНПУ), котрий нині є головним ініціатором новонароджених постулатів вітчизняної історії. Спираючись на численні напрацювання попередників, ІНПУ

перетворився на ключовий суб'єкт у справі безпеляційного заперечення позитивного змісту в історії радянської України.

На наш погляд, метою гуманітарної політики владних інституцій є цілковите й безповоротне перепрограмування історії нашої держави відповідно до вимог країни чи країн, що здійснюють атаку на усталений історичний світогляд українців. Найбільшою агресії (контентної інтервенції) зазнають теми, що є ціннісними маркерами нашого світобачення. Насамперед це тема Другої світової війни. Алгоритмом її знищення стала маніпуляція з датою та традицією святкування — українському народові нав'язують нові скорботні символи (квітка маку), нові настрої відзначення (позбавлення відчуття радості Великої Перемоги), десакралізації піддається закарбоване з дитинства святове сприйняття дати 9 Травня. Перетворення останньої на буденність, позбавлену величчя й суспільної поваги, стало ключовим завданням постмайданівської влади. Єзуїтський зміст "макової пропаганди" ґрунтується на буцімто загальнолюдських цінностях — прагненні залучити українців до європейської сім'ї народів, що в День пам'яті та примирення 8 Травня синергують обоюдно протистояння повторенню жахів Другої світової війни. З позицій сучасного пацифізму це виглядає високоморально, тож шукати контраргументи начебто непристойно. Водночас відвертий наступ на концепцію радянської скорботи, що ґрунтувалася на зворушливій сентенції "Ніхто не забутий і ніщо не забуто" і перетворювала 9 Травня на всенародне свято "зі сльозами на очах", є спробою здійснити колись програній Гітлером "бліцкриг", але тепер вже проти історичної пам'яті нащадків того багатостраждального покоління радянських людей, що врятували світ від ідеології расового панування арійської нації. Руїнація наступності поколінь в оцінювальних судженнях щодо такої важливої події в історії власного народу, як Друга світова війна становить смертельну загрозу духовному складникові нашого життя.

Уся позарадянська Європа як взірць "толерантності" у ставленні до нацизму навіки згянула себе політикою умиротворення агресора, обмежилася лише локальним спротивом йому й виявила високий рівень пристосуванства до життя в кордонах Третього Рейху. Віддаючи належну шану антифашистському Руху Опору в Європі, мусимо вкотре наголосити, що СРСР не лише здобув перемогу над загарбником своїх земель — ціною колосальних людських втрат і матеріальних збитків зруйнував гітлерівську програму побудови світової імперії. До того ж "нацистський глобалізм" базувався не на засадах єдиної демократичної Європи, а на антилюдських принципах поділу світової спільноти на раси панів і рабів із планомірним фізичним винищенням "зайвого рабського населення". Отже, відзначаючи День пам'яті та примирення, європейські народи, а головне, їх політично вмотивовані уряди, не мають морального права ігнорувати фактор Великої Перемоги Радянського Союзу, що став загальносвітовою запорукою від-

родження багатонаціонального життя на планеті. Тож бажання затвердити режим знеособленої скорботи за жертвами війни спочатку в Західній Європі, а потім його наполегливе просування теренами країн соціалістичного табору (найтрагічніше в цьому контексті виглядає розшматована нині Югославія, що чинила найбільший спротив нацистським окупантам) і, нарешті, переможне крокування територією сучасної України є типовою ідеологічною диверсією проти об'єктивної історичної пам'яті.

У геополітичному контексті зазначена акція є чинником затвердження англосакського домінування в цивілізаційному розвої світової спільноти. Не воюючи на фронтах Другої світової війни в масштабах СРСР, світ "англосаксів" фактично зреалізував мрію свого видатного "Лиса" — В. Черчилля: спочатку радянськими руками знищити доктрину пангерманізму, а згодом перемогти осоружний для західної цивілізації, непередбачуваний панславізм. Відчайдушні об'єднані слов'яни, про історичну злуку яких свого часу мріяв Т. Шевченко, надавали "стусанів" послідовникам пангерманських ідей, але всі "вершки" з цього історичного коктейлю, не обтяжуючи себе моральними міркуваннями, зняли носії мови міжнародного спілкування. Їх повосенне панування, попри протидію з боку СРСР, було швидко визнано та засвоєно багатьма країнами й стало нормою світобудови. Водночас палко жаданий розвал Радянського Союзу, на тлі втрати гостроти пікантних відчуттів від домінування у світі, не тільки не приніс англосаксам особливого задоволення, а й викликав небезпідставну стурбованість за долю вже затвердженого геополітичного балансу.

Варто зазначити, що пострадянське включення України в орбіту англосакського панування є не таким очевидним, але не менш небезпечним для фізичного виживання нашого народу кроком. Тож відомий рефрен видатного радянського поета Р. Рождественського "Пам'ятайте, якою ціною завойовано щастя... Пам'ятайте через роки, через віки..." є сакраментальною формулою буття нашого народу, а не просто вдалим рядком видатного митця слова. Отже, свідоме викривлення історії Другої світової війни, до якого з таким завзяттям приєдналися владні структури України, є зброєю ментального призначення, що винищує зі свідомості нашого народу уявлення про власну величчя і світову значущість. Хоч як прикро, але представники української влади настільки підпорядковані стовпам світової геополітики, що безсоромно ігнорують інстинкт державного й національного самозбереження та не мають бажання якщо не протистояти, то принаймні стримувати безцеремонне втручання іноземних аналітичних центрів у гуманітарну сферу України.

На наше глибоке переконання, останніми десятиліттями в незалежній Україні склався потужний механізм, спрямований на деструкцію та викорінення неприйнятної для влади історичної свідомості громадян. Враховуючи хронічні ознаки цього параметра духовності, робота ведеться в різних напрямках і складається з кількох етапів, а саме:

1. Примітивізація історичного знання, його спрощення під виглядом наукової популяризації

На цьому етапі суспільству нав'язують сюжети поверхового, верхньошарового змісту, що не допускають занурення в сутність, натомість миттєво налаштовують споживача на потрібну пропагандистам "хвилю". Найуспішнішими в цій справі є телевізійні ЗМІ, що, через свою олігархічну підпорядкованість, насамперед перетворилися на зброю у боротьбі між нуворишами-конкурентами, але одночасно виконують роль засобів агресивної дезінформації щодо нашого історичного минулого. Зокрема, масовий героїзм радянських людей у роки Другої світової війни ретранслюється лише як тваринний страх перед сталінськими катівнями, поза увагою залишаються очевидні, цілком раціональні аргументи, що жили почуття поваги та любові до рідної Батьківщини: напередодні війни федерація радянських республік досягла індустріальної могутності, пододала бідність, масову неосвіченість, перманентні голодомори. Тож радянські люди, які мужньо воювали на фронтах, ризикували в підпіллі, партизанили в лісах, працювали до втрати свідомості в цехах військових заводів, з теплою пригадували довоєнні часи й мріяли про їх поновлення. Тиранічні прояви сталінізму на цьому тлі частина суспільства, яка мислить ірраціонально, виправдовувала, а раціональна — відсувала як неактуальні. Навіть сам факт війни спрацював як виправдувальний аргумент на користь патологічної жорстокості сталінізму — ось, виявляється, марноними були перестороги щодо наявності внутрішніх і зовнішніх ворогів, а те, що тріски полетіли, то так завжди буває, коли валять ліс...

2. Поширення в суспільстві сфальшованих стереотипів щодо радянського минулого

Увірувавши у власну наукову вінченість, сучасні номенклатурні історики рішуче відмовилися від хронологічного підходу та принципу всебічності у вивченні історії УСРР—УРСР. Як наслідок, з контексту складного історичного розвитку розпочали аплікуватися найвразливіші в психологічному сенсі сторінки, що констатувалися без будь-яких причинно-наслідкових зв'язків, без об'єктивних фахових обґрунтувань, із застосуванням неприхованої упередженості, зневаги й ненависті. Сповнені презирства штампи щодо "совкової" відсталості радянських людей заповнили всі можливі канали інформації та перепрограмували свідомість навіть тих людей, які переважно частину життя провели в СРСР, маючи можливість здобути безкоштовну освіту, отримати житло, соціальний захист і медичні послуги, працювати за фахом і покликанням. Що вже говорити про зарозумілий цинізм із боку покоління, народженого у 1980-х рр. Розповсюджуючи стереотип про недолугість "совкового" мислення, теоретики дерадянзації, наприклад, відверто ігнорували позитивну практику профорієнтації, завдяки якій більшість громадян СРСР жили за

мудрою порадою Г. Сковороди. Видатний український філософ фондував теорію "спорідненої праці" — праці за покликанням, праці, що відповідає запитам особистості й приносить справжнє задоволення. За межами "спорідненої праці", як зазначав Г. Сковорода, щасливе життя неможливе. У сучасній Україні профорієнтаційна робота стала анахронізмом, в інститут ідуть за дипломом, вступаючи на ті спеціальності, де ще залишилося державне замовлення й можна навчатися безкоштовно; здобувши документ про вищу освіту, працюють будь-де, аби платили якомога більше — то про який індекс щастя за таких умов можна говорити? Тож, виходить, що Г. Сковорода адресував свої поради лише радянським людям, які, докладаючи зусиль, мали можливість реалізувати індивідуальні здібності та посісти гідне місце в суспільстві. То хіба така "совковість" не варта поваги — запитання, на наш погляд, риторичне. "Совок" відставав у виробництві привабливих та яскравих об'єктів, але цукерки виготовляли з натуральних інгредієнтів, молоко вечірнього, а то й вранішнього надою привозили з найближчого радгоспу чи колгоспу, а ковбаса, що не містила жодних консервантів, мала дводенний термін придатності. Діти, які зростали на "совкових" харчах, були куди здоровішими, ніж сучасні. І це не пропагандистський стереотип, а справжнісінька правда, хоча ілюзорності, неширокого пафосу й відвертої брехні в СРСР також вистачало.

3. Умисне звуження наукового сегмента історії України, зниження його ролі в духовному житті української та пострадянської спільнот

Засобом перепрограмування історичної свідомості українців стало вилучення дисциплін історичного циклу з нормативного блоку програм вищої освіти. Якщо раніше історія України була обов'язковим предметом для здобуття ступеня бакалавра, то тепер її викладають лише на історичних факультетах класичних і педагогічних університетів. Водночас педагогів вітчизняних вишів позбавили права участі в наукових конференціях, що проводяться в Росії. Публікації українських учених, на які часто очікують російські колеги, даремно уміщувати до переліку друкованих праць — на них не зважають під час надання наукових ступенів і звань. Утім, з огляду на близькість тематики досліджень, фахові думки з цеху російських істориків є цікавими й корисними, зокрема в полемічному, контрверсійному контексті. Відстоюючи свої позиції в Росії, українські історики мають змогу донести власні контраргументи, нав'язати опонентам власне бачення певних подій. Насправді, відбулася капсулізація й школізація української історичної науки — її контакти на пострадянському просторі фактично зійшли нанівель, а просування в тіло суспільства обмежилось вузькими віковими рамками, що, через специфіку дитячого (схильність до копіювання й наслідування) та підліткового (максималізм) сприйняття, не дають

можливості глибоко усвідомити історичне минуле, зупиняючи майбутню особистість на споживанні лише спрощених історичних констатацій. Ця практика болісно вражає науку та стає поживним підґрунтям для поширення в суспільстві зазначених стереотипів.

4. Застосування негативізації як фронтального методу дослідження радянської епохи

У ставленні до радянського періоду історії України безроздільно панує стандарт заперечення колишніх наукових констатацій. Спростувати позиції попередників стало для окремих дослідників завданням номер один. При цьому беззаперечно відкидається навіть припущення, що радянські історики не даремно їли свій хліб і їхні праці також мають наукову значущість. Складаючи огляд попередніх публікацій із досліджуваної проблеми, науковець, щоб довести свою обізнаність, має спиратися на праці п'ятирічної давнини. Звичайно, перебувати у тренді наукових новинок корисно й правильно для будь-якого дослідника, водночас реанімація забутих концепцій, ретрансляція та критичний огляд ретроконстатацій є показником всебічного і об'єктивного підходу до джерельної та історіографічної баз. Слід зазначити, що в негативізації радянського періоду історії окремі номенклатурні фахівці, наприклад, колишній віцепрем'єр з гуманітарних питань В. Кириленко, зайшли так далеко, що запропонували не вживати абревіатуру УРСР. Певна річ, що подібний дослідницький підхід лише гальмує поступальний розвиток української історичної науки.

5. Тотальне викривлення історичного світогляду суспільства

На тлі примітивізації, спрощення, поширення сфальшованих стереотипів, звуження суспільного використання наукового сегмента української історії, негативізації радянської епохи загалом відбувається викривлення історичного світогляду українського народу. Першою жертвою процесу стає молодь, позбавлена життєвого досвіду й власних спогадів про радянське минуле. У моїй авторській практиці доводилося зустрічатися з людьми, що прожили чверть століття і, внаслідок навчання у школах незалежної України, здобули "правдиву" інформацію щодо заборони викладання української мови у школах УРСР (!), про заборону українського телебачення та радіо (!) тощо. На мої контраргументи щодо того, чи не чув він, бува, про діда Панаса та його шедевральну передачу "На добраніч, діти", про існування на радянському українському телебаченні й радіо літературної орфоєпії найвищого ґатунку, про багатомільйонні накладки україномовної літератури та про обов'язкове вивчення української мови та літератури в російськомовних школах УРСР (мову вивчали з 2 до 8 класу, літературу — з 4 до 10-го) опоненти недовіриливо презиралися. І я не впевнена, що спромоглася повернути їх у лоно історичної правди. Викривлене

ставлення до радянського минулого України, на жаль, стало реальністю духовного життя нашого народу, й таке забуття завдає йому непоправної шкоди.

6. Загальне травмування суспільної свідомості

Тотальне викривлення історичного світогляду, заперечення очевидних історичних істин та документально доведених історичних фактів призвело до загального травмування суспільної свідомості. На цьому сприятливому тлі наша влада успішно здійснила широкомасштабну всеукраїнську акцію з декомунізації України. Перебуваючи під пресом чинного закону, органи влади на місцях вдавалися не тільки до безпідставних, а й до кумедних, з історичного погляду, перейменувань. Зокрема, на Батьківщині шостого Президента України В. Зеленського всім знайому вулицю С. Мелешкіна було перейменовано на вулицю Володимира Великого. Попри безумовну пошану до хрестителя Русі, мушу зазначити, що нащадки вікінга, конунга Рюрика на Криворіжжі ніколи не правили, тоді як гірничий інженер С. Мелешкін для Кривого Рогу є знаковою фігурою — саме він забезпечив реєвакуацію Криворізького гірничорудного інституту (КРГІ) на місце довоєнної дислокації й зберіг місту статус не тільки видобувної, а й дослідницької столиці. Небезпечність ситуації полягала в тому, що тогочасні керівники російського Уралу прагнули залишити інститут собі з усім майном і фаховим складом. Поширеною була й думка про недовезення КРГІ до міста — планувалося його розміщення в Дніпропетровську. По суті, С. Мелешкін є другим, після П. Калнишевського, хрещеним батьком Кривого Рогу, адже, навіть не маючи обласного статусу, місто стало унікальним радянським мегаполісом, де на зорі незалежності, у лютому 1991 р., було утворено Академію гірничих наук України. Цікаво, яке ще районне містечко нашої держави може похвалитися наявністю двох десятків академіків, більше того, нічого подібного немає і в обласних центрах. У цьому питанні з Кривим Рогом може сперечатися лише столичний Київ. То чи варто було викреслювати ім'я С. Мелешкіна з мапи Кривого Рогу?! На наш погляд, "залізного місту" завдано невиліковної світоглядної травми. Міську молодь позбавили можливості вивчати визначальні сторінки історії рідного краю.

7. Ментальна трансформація суспільства

Реальністю українського сьогодення стало викорінення радянського менталітету. Слід зазначити, що залучати історію до цього процесу фактично не довелося. Колишній спосіб мислення в умовах ліквідації всенародної власності та затвердження олігархічної влади в усіх сферах життя відійшов у небуття, навіть не сперечаючись. Недавній громадянин СРСР, що звик до патерналістської функції держави, був настільки дезорієнтований хижацькими правилами капіталістичного життя на етапі первісного накопичення капіталу місцевими елітами та його безцеремонним поглинанням транснаціональними корпораціями

Заходу, що остаточно втратив віру в можливість захиститися. З розпадом СРСР радянські люди набули нового громадянства, але це був чи не єдиний цивілізаційний здобуток: український народ назавжди втратив своє індустріальне майно, багатющі надра, незабаром втратить і землю сільськогосподарського призначення. Національна ідея, захист національних інтересів держави активно артикулюються у владних колах, однак пріоритетами їх практичних дій так і не стали.

Висновки. Як бачимо, механізм деструктивного застосування історії пройшов усі етапи застосування й нині став доконаним фактом духовного життя України. Ментальна трансформація українського суспільства як кульмінаційний акорд алгоритму деструкції історичної свідомості громадян зцементу-

вала тотальну руйнацію комунікаційних систем України. Агресивне непорозуміння, небажання почути опонента, вперте відстоювання винятково особистих, далеко не бездоганих позицій вирізняє сучасне поле суспільної комунікації в нашій країні. Історія України зі звичайної шкільної та вишівської дисципліни перетворилася на чинник соціального розколу. В умовах наближення до комунікаційної прірви, у якій опинилася наша держава, навряд чи можна сподіватися на потужні цивілізаційні прориви в загальному розвитку нації. Складається враження, що українці — це герої відомої картини П. Брейгеля, на якій сліпечь-поводир тягне за собою на мотузці дезорієнтовану, позбавлену волі й життєвого оптимізму громаду, а попереду — жахливе бездонне провалля...

Список використаної літератури

1. Захаров С. Конфлікт пам'ятей / С. Захаров // Критика. — 2007. — № 5 (115). — С. 17.
2. Козловець М. Історична пам'ять як чинник інтеграції українського суспільства / М. Козловець // Історія. Філософія. Релігієзнавство. — Київ : Антросвіт, 2008. — № 1. — С. 13—22.
3. Кормич Л. І. Історія України : підручник / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. — Київ : Алерта, 2006. — 412 с.
4. Римаренко Ю. І. Національний розвій України: проблеми і перспективи / Ю. І. Римаренко. — Київ : Юрінком, 1995. — 272 с.
5. Савельєва И. М. Теория исторического знания : учебное пособие / И. М. Савельева, А. В. Полетаев. — Санкт-Петербург : Алетейя. Историческая книга, 2007. — 523 с.
6. Тронько П. Інститут національної пам'яті як засіб зцілення від пострадянської ментальності / П. Тронько // Дзеркало тижня. — 2005. — № 45 (473). — 19—25 листопада. — С. 2.
7. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії : навчально-методичний посібник / Г. Г. Яковенко. — Харків : Вид-во ХНАДУ, 2017. — 324 с.

Larysa Doiar

The algorithm of the application of history as a destructive factor in communication systems

The article presents the problem of the function of historical science, its place and significance in the life of society. The author argues that the dominant historical paradigm is an effective mechanism of communication processes that occur at all stages of social development of the state. The continuity of historical knowledge provides inter-age communication in society, mutual understanding between representatives of different generations — carriers of material and spiritual achievements of different historical eras. The author analyzes the causes of the destruction of spiritual unity of generations, and notes the danger of this process for the public health of Ukraine. The article presents the author's classification of the destructive use of historical knowledge for influencing public consciousness. The distortion and transformation of the latter, according to the author, gives rise to a new mentality, which means that it radically changes the formats and characteristics of Ukrainianness as an ethnic and political nation. The algorithm of using history as a destructive factor in communication systems, according to the author, consists of several stages, namely: pseudoscientific promotion of national history; imposing false stereotypes and mythology on society; narrowing of the scientific segment of Ukrainian history in society, encapsulation and schooling of Ukrainian historical science; the use of negativization as a front-line method for studying the Soviet period of Ukrainian history; total distortion of the historical outlook of society; general trauma to the public consciousness; mental transformation of modern Ukrainian society. The author emphasizes that the mechanism of destructive application of history has become a perfect fact of the spiritual life of modern Ukraine.

Keywords: historical knowledge; communication systems; historical outlook; social consciousness; mentality transformation

References

1. Zakharov Ye. (2007). Konflikt pam'yatey. *Krytyka*, 5 (115), p. 17.
2. Kozlovets' M. (2008). Istorychna pam'yat' yak chynnyk intehratsiyi ukraiyins'koho suspil'stva. *Istoriya. Filosofiya. Relihiyevnavstvo*. Kyiv: Antrosvit, 1, pp. 13—22.
3. Kormych L. I., Bahats'kyy V. V. (2006). *Istoriya Ukrayiny*. Kyiv: Alerta.
4. Rymarenko Yu. I. (1995). *Natsional'nyy rozviy Ukrayiny: problemy i perspektyvy*. Kyiv: Yurinkom.
5. Savel'eva Y. M., Poletaev A. V. (2007). *Teoryya ystorycheskoho znannya*. Sankt-Peterburh: Aleteyya. Ystorycheskaya knyha.
6. Tron'ko P. (2005). Instytut natsional'noyi pam'yati yak zasib ztsilennya vid postradyanskoyi mentalnosti. *Dzerkalo tyzhnya*, № 45 (473), 19—25 lystopada, p. 2.
7. Yakovenko H. H. (2017). *Metodyka navchannya istoriyi*. Kharkiv: Vyd-vo KHNADU.

Надійшла до редакції 20 січня 2020 року